

Coperta 1: *Băiat din Transilvania.*

Originalul se păstrează la Direcția Județeană Cluj
a Arhivelor Naționale, Fond personal Otilia Wass

Coperta 4: *Fată din Transilvania.*

Originalul se păstrează la Direcția Județeană Cluj
a Arhivelor Naționale, Fond personal Otilia Wass

Referenți științifici:

Prof. univ. dr. Ioan Bolovan

CS II dr. Marius Eppel

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

RUȘET, RĂDUCU

Organizarea grădinițelor din Franța și Belgia în
perioada 1931-1933 / Răducu Rușet. - Cluj-Napoca:
Presa Universitară Clujeană, 2020

Conține bibliografie; ISBN 978-606-37-0809-1

37

© 2020 Autorul volumului. Toate drepturile rezervate.
Reproducerea integrală sau parțială a textului, prin orice
mijloace, fără acordul autorului, este interzisă și se pedepsește conform legii.

Universitatea Babeș-Bolyai
Presa Universitară Clujeană
Director: Codruța Săcelean
Str. Hasdeu nr. 51
400371 Cluj-Napoca, România
Tel./fax: (+40)-264-597.401
E-mail: editura@editura.ubbcluj.ro
<http://www.editura.ubbcluj.ro/>

Răducu Rușet

Organizarea grădinițelor din Franța și Belgia în perioada 1931-1933

Presa Universitară Clujeană

2020

Cuprins

Introducere	9
Scurtă prezentare	
a primelor inițiative din spațiul românesc	23
Organizarea grădinițelor din Franța în anul 1932.....	67
Întrebuințarea timpului într-o grădiniță care are o singură institutoare și cu efectiv mic (Tabel I).....	77
Orarul: Clasă enfantină (copii de 6-7 ani) (Tabel II).	79
Orarul: Grădiniță cu două conducătoare pentru secția copiilor mari (Tabel III)	81
Orarul: Grădiniță cu o singură conducătoare, cu două secții, cu efectiv mai numeros (Tabel IV) ...	83
Organizarea grădinițelor din Belgia în anii 1931-1933.....	87
Necesitățile copilului ca și centre de interes	115
Divizia inferioară (4-5 ani) (Tabel I)	123

Divizia copiilor (5-6 ani) (Tabel II)	124
Divizia superioară (6-7 ani) (Tabel III).....	125
Educația fizică în grădinițele din Belgia.....	129
Concluzii	143

Anexe

[Cuvântarea D-lui Revizor Marian Sasu,
rostită cu prilejul festivalului aranjat pe scena
Teatrului Național de către școlile românești
de copii mici din Cluj, în ziua de 17 iunie a.c.] 163

Bibliografia	171
Lucrări editate	171
Memorialistică și scrieri de epocă	177
Studii și articole în reviste și lucrări de specialitate.....	177
Presă.....	179
Lucrări de referință: dicționare, enciclopedii, bibliografii, anuare universitare	181
Teze de doctorat și de abilitare.....	182
Cursuri universitare.....	182
Surse electronice.....	182

Introducere

*Jocul este cea mai înaltă expresie
a dezvoltării umane în copilărie,
căci ea este singura expresie liberă
a ceea ce este în sufletul copilului!*

(Friedrich Fröbel)

Copilăria reprezintă o perioadă a jocurilor de tot felul și a speranței infantile, a năzbâtiilor nevinovate și a manifestării unei curiozități latente. Una dintre caracteristicile principale ale copilăriei este curiozitatea și jocul. Expresia: *Hai să ne jucăm!* este frecvent uzitată azi, dar în trecut cum se jucau copiii? Care era rolul conducătoarelor în formarea copiilor și care a fost dimensiunea percepției societății civile asupra educației copiilor?

Din a doua jumătate a secolului al XIX-lea pe scena societății civile internaționale au apărut părinții, a căror voce s-a auzit inițial, sensibil, prin reprezentanții elitei, la tribuna diferitelor Parlamente sau în presa vremii occidentale. Părinții începeau să fie mult mai activi în societate și își valorizau foarte

Răducu Rușeț

les mereu preocupările mele de interes științific și
însingurările specifice unei munci asidue de cercetare.

Rămân profund îndatorat Domniilor Lor, asigu-
rându-i că fiecare în parte reprezintă pentru mine o
latentă stare de spirit.

Documentarist Dr. Răducu Rușeț,
Universitatea Babeș-Bolyai,

Cluj-Napoca, 2020

Scurtă prezentare a primelor inițiative din spațiul românesc

*Cel mai bun tovarăș pe care trebuie să ți-l iei
în calea vieții, e doar cugetul tău!
Lumina învățaturii unui popor e cheazășia lui în viitor!
Cele mai frumoase fapte omenești sunt izvorâte
din Bunătate și Credință!*

[Septimia Vancea,
Conducătoarea Grădinii de copii din Uioara]¹.

Educația (educō)² a fost, din cele mai vechi tim-
puri și până azi, un proces de acțiuni și influențe,
fiind în același timp acel demers eminamente
teleologic prin care copiii erau îndrumați, modelați,
șlefuiți în devenirea lor viitoare. Grija pentru puiul
de om a definit în timp o ramură fundamentală a
educației, pedagogia (paidos: copil + agoge: a con-
duce; știința care îndrumă, conduce copilul³). Primii

¹ Cugetări, în *Amicul Școalei*, II, 1926, nr. 3, 18 ianuarie, p. 21.

² Definiții ale educației, Vezi în Art.: *Învățământul educativ în școala
primară*, în *Amicul Școalei*, II, 1926, nr. 7, 11 februarie, pp. 49-53.

³ Art.: *Ce scop are pedagogia între alte științe și împărțirea ei*, în *Amicul
Școalei*, I, 1925, nr. 35, 30 decembrie, p. 5-6; *Amicul Școalei*, II,
1926, nr. 6, 4 februarie, p. 43-44.

pași în tainele educației începeau în grădiniță, iar copiii descopereau o lume inedită, necunoscută de ei până la vârsta de 4 ani. Grădinița a fost și este un loc frumos amenajat, viu colorat, cu multe decorațiuni și jucării, iar educatoarea avea un rol fundamental în stimularea interesului copiilor. Grădinița era un spațiu în care copiii se întorceau cu drag, un loc al poveștilor, mirificului și oniricului, iar lumea basmelor, prin transmiterea unor valori culturale subliminale, reprezenta zona de confort mental pentru copii în procesul de stimulare a creativității și a imaginativității ludice⁴.

Grădinițele reprezentau instituții de formare a copiilor mici preșcolari, iar astfel de forme de organizare a învățământului au fost înființate încă din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea în lumea occidentală. Țări ca: Franța, Olanda, Elveția, Germania, Belgia, Austria, Anglia, SUA și Japonia dețineau grădinițe din secolul lui Voltaire și Montesquieu, iar în Transilvania, venite pe filiera tradiției educaționale a Imperiului Austro-Ungar, au apărut în a doua decadă a secolului naționalităților, mai exact în anul 1891⁵. De existența grădinițelor din Transilvania luăm notă din anul 1891, iar în anul 1919, mai multe eleve românce au fost admise la

⁴ Vezi: Răducu Rușeț, *Aspecte privind istoria copiilor din Transilvania în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Proiectul de lege din anul 1891*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2019 pp. 19-20.

⁵ Răducu Rușeț, *op.cit.*, pp. 7-186.

cursul de conducătoare pentru grădinițele din Ardeal. Dintre aceste eleve amintim pe: Eugenia Alămorean, Aurelia Andrași, Eugenia Avram, Maria Avram, Valeria Badiu, Floarea Bârna, Elena Baci, Lucreția Babuțiu, Livia Balia n. Nestor, Aurelia Bilegan, Silvia Bodescu, Valeria Bărbulescu, Zorița Cosma, Maria Coldea, Victoria Crăciun, Maria Căliman, Vioara Chevereșan, v.d. Elena Dascăl n. Fam., Paulina Dușa, Clementina Domșa (conducătoare/educatoare în Zlatna), Ana Fărcaș, Sofia Faur n. Neiculescu, Maria Fekete, Valeria Gheaja, Mărioara Haiduc, Letiția Hentea, Maria Heația, Maria Sanci, Aurelia Isac, Paraschiva Lapidat, Valeria Lăpădat, Cornelia Lucaciu, Ana Magyar, Victoria L. Mălaiu, Lavinia Măneucă, Elena Maxim, Victoria Martin, Eleonora Masanec, Maria Moldovan, Leontina Papiu, Elena I. Predoviciu, Ecaterina Purgea, Elena Rădulescu, v.d. Iuliana Rusu, Eugenia Scurtu, Olga Szell, Elena Selnicea, Talida Seraciu, Emilia Șereșter, Valeria Socaciu, Valeria Stănescu, Cornelia Stângu, Valeria Teglariu, Eugenia Titu, Hergilia Țiff, Septimia Vancea (conducătoare/educatoare în Uioara, a primit, la 1 ianuarie 1927, Gradația I în învățământ⁶),

⁶ Conform Ordinului Ministerului Instrucțiunii Publice, Nr. 154575 din 1926, la 1 ianuarie 1927, Septimia Vancea, Aurel Tecsa, Bena Silvia, născ. Savu, Hintă Hermine, Dumitru Raceu, Eugen Băcăci, Maria Theis, Virgil Bica, Felicia Cristescu și Veturia David au primit Gradația I în învățământ. Vezi: *Amicul Școalei*, III, 1927, nr. 10, 3 martie, p. 79.

Irma Vecerdi, Hortesia Vlad, Eugenia Vlaicu, Florica Velăscu, Paraschiva Zaharescu, Maria Zagocea⁷.

În timpul Primului Război Mondial reprezentanții intelectualității satelor din Ardeal (preoți, pedagogi și învățători)⁸ au fost arestați sau mobilizați pe front. Dintre aceștia o amintim pe învățătoarea Eugenia Alămorescu din comitatul Alba de Jos. Alături de tatăl ei, a fost reținută (12 septembrie 1916 - 24 februarie 1917) în orașul Zombor (Sombor) din Voivodina (azi în Nord-Vestul Serbiei). Fratele învățătoarei amintite a fost mobilizat pe front și s-a întors acasă teafăr, iar mama ei s-a refugiat în România din fața autorităților austro-ungare⁹.

În același context al recuperării elitei didactice și pedagogice din Transilvania, este de amintit și activitatea Clementinei Domșa, conducătoarea/educatoarea grădiniței din Zlatna. În data de 10 aprilie 1927, *Cercul Cultural al Învățătorilor* din Zlatna s-a reunit în satul Presaca din Sibiu¹⁰, unde a organizat o frumoasă serbare cu elevii școlii din Zlatna. După realizarea programului artistic (cântece și declamări), au fost ținute două conferințe pe cât de interesante, pe atât de relevante: prima conferință ținută

de învățătoarea Livia Vezan a avut ca temă personalitatea lui *Avram Iancu*, iar a doua conferință rostită de învățătoarea Clementina Domșa a avut ca subiect central *Grădinițele de copii*, demonstrând totodată importanța acestora în satele transilvănene¹¹.

Educatoarea Clementina Domșa s-a implicat în organizarea ceremoniei pentru finalizarea anului școlar în Zlatna. Festivitatea de încheiere a anului școlar în Zlatna a fost un moment important atât pentru elita locală, cât și pentru părinți. La 26 iunie 1927, ora 4 p. m. a avut loc serbarea care marca sfârșitul anului școlar. Serbarea a început la grădinița din Zlatna, unde conducătoarea (educatoarea) Clementina Domșa a organizat un frumos program artistic de cântece și jocuri cu copiii, și a fost continuată la școala primară din localitate, având următorul program: *Imnul regal*, *Zărite de farmec pline*, *Țiganca*, *Deșteaptă-te române*, *Eroii*. Acest program artistic s-a desfășurat sub atenta supraveghere a dirigintelui N. Oniciu. Dintre piesele de teatru interpretate amintim: *Mașina de învățat*, din lucrarea *Respectul legilor și Negustorul*. Pentru buna desfășurare a programului de teatru, copiii au fost îndrumați de învățătoarele V. Popescu și M. Scrobete. Coordonate de învățătoarea O. David, clasele a VI-a și a VII-a de fete de la Școala din Zlatna au efectuat jocuri în ritm de gimnastică, după ce în prealabil au fost împărțite premiile¹².

⁷ *Unirea*, XXIX, 1919, nr. 132, 27 iunie, p. 4.

⁸ Vezi: Nicolae Iorga, *Sate și preoți din Ardeal*, Editura Saeculum, București, 2007, passim.

⁹ https://www.academia.edu/35326575/Joan_POPA_Ancheta_ASTREI_privind_jertfele_romanilor_transilvaneni_in_Primul_Razboi_Mondial._Noi_valorificari_metodologice_la_22-03.2020,_ora_6:45.

¹⁰ Detalii privind satul Presaca, Vezi în: Cecilia Gândilă, *Presaca: mlădie ca un spic de grâu*, Editura Alma Mater, Sibiu, 2000.

¹¹ *Amicul Școlii*, III, 1927, nr. 19, 5 mai, p. 145-146.

¹² Idem, III, 1927, nr. 27, 14 iulie, p. 209-210.

Activitatea didactică a conducătoarelor (educatoarelor) din Transilvania a fost fructificată la clasă, în cadrul programului cotidian cu copiii, iar activitatea științifică a fost valorificată prin participarea acestora la cercurile culturale învățătoresci din diferite sate și orașe ale Transilvaniei. În acest peisaj cultural-didactic, amintim și implicarea conducătoarei (educatoarei) de la grădinița din Aiud, Augusta Franz, în organizarea *Cercului cultural învățătoresc din Aiud* (ținut în comuna Sâncraiu, 10 iunie 1928), manifestare cultural-științifică unde a prezentat lucrarea: *Educația copiilor*, demonstrând cum trebuie îngrijiți copiii când sunt mici, apoi care erau pașii de urmat pentru ca în viitor să ajungă *buni cetățeni ai patriei*¹³.

Educatoarea Paula Ursu de la Grădinița Nr. 2 din Uioara, a organizat în data de 21 aprilie 1930, o frumoasă serbare școlară. Aceasta s-a ținut în *Sala de consultații* a Salinei din comuna Uioara, iar printre participanții de seamă au fost prezenți la acest eveniment cultural Revizorul școlar M. Sasu (alături de fetele sale) și Medicul de plasă Dr. Stoica¹⁴.

Programul a fost variat și interesant, iar acesta a cuprins cântece, poezii, dansuri, scenete de teatru și gimnastică. Din programul manifestării culturale artistice din Uioara amintim mai multe activități. Astfel, s-au pus în scenă două cântece interpretate de către corul școlii primare, aflată sub conducerea

învățătorului Carol Cseh. Cuvântul de deschidere, *plin de dragălalășenie*, a fost rostit de copilul (elevul) de la grădinița din Uioara, Doru Moldovan. După acest moment introductiv, au urmat exerciții de gimnastică organizate de educatoare Paula Ursu cu copiii de la grădinița amintită și au fost recitate mai multe poezii hazlii. Momentul cel mai important din program a fost interpretarea scenetei de teatru în 3 acte, *Cenușăreasa*. În urma acestui moment artistic, copiii de 5-6 ani au fost lăudați și apreciați de părinți și membrii elitei locale. Serbarea s-a terminat seara, iar pentru toată munca depusă și activitățile extrașcolare, la finalul activităților culturale, educatoarea Paula Ursu a fost felicitată de Revizorul școlar M. Sasu și Medicul de plasă Dr. Stoica¹⁵.

De consemnat este și serbarea Grădiniței Nr. 2 din Alba Iulia, din anul 1930, aflată sub îngrijirea educatoarei Cornelia Goția. Această manifestare artistică a început la ora 2 p.m. și s-a desfășurat în *Sala Caragiale* din centrul orașului Alba Iulia. Din programul serbării amintim: Jocurile naționale: *Hora grădinii de copii*, *Alunelul*, *Tărășelul*, *Ici îmi place loc de casă*, *Ciobănașul*, *Româna*. Piese de teatru: *Grădinarul și florile*, *Ziua eroilor*, *Fetița neastâmpărată*, *Doi frați răutăcioși*. Serbarea a durat o oră și jumătate și s-a încheiat cu marșul: *Voioși haidem să mergem*¹⁶.

¹³ Idem, IV, 1928, nr. 24, 14 iunie, p. 190.

¹⁴ Idem, VI, 1930, nr. 16, 3 mai, p. 126.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ Idem, VI, 1930, nr. 22, 14 iunie, p. 171-172.

În anul 1934, pe scena Teatrului Național din Cluj, a avut loc festivalul tuturor grădinițelor din Cluj. Și până în acest an grădinițele clujene au organizat serbări, dar fiecare educatoare și grădiniță separat. S-a avut în vedere faptul că era destul de dificil ca educatoarele să mobilizeze foarte mulți copii între 3-6 ani, din diferite cartiere ale unui oraș mare cum era Clujul, să participe la acest festival și să debuteze toți în fața unui public străin. Cu toate acestea, în anul 1934, în Cluj a fost moment de sărbătoare pentru întreaga societate: copii, părinți, educatoare, învățătoare, directoare, publicul venit să vadă frumosul festival și autoritățile locale ale orașului¹⁷.

Festivalul grădinițelor românești din Cluj a avut loc în data de 17 iunie 1934. Spectacolul grădinițelor clujene a început la ora 10:00 și a debutat cu discursul ținut de revizorul școlar Marian Sasu. După momentul de deschidere, a urmat programul cultural-artistic propriu-zis. Din acest program amintim că 25 de copii de la grădinița Nr. 1, aflată sub coordonarea educatoarelor Elena Rădulescu și Eliza Măneucă, au interpretat piesa de teatru: *Cele două zâne*. 20 de copii de la grădinița Nr. 5, care era sub coordonarea educatoarelor Elena Teodorescu și Letiția Sima, au jucat: *Hora noastră* și *Alunelul*. Au urmat apoi 18 copii de la grădinița Nr. 3, aflată sub conducerea directoarei Eugenia Bădescu și a învățătoarei Maria Mateescu, au dansat *Sârba*. 53 de copii

de la grădinița Nr. 2, care era în 1934 sub atenta conducere a directoarei Maria Isca și a învățătoarei Florica Curea, au interpretat piesa de teatru *Primăvara* și jocul național *Busuiocul*¹⁸.

Partea a doua a festivalului a fost dedicată desenului și activităților artistice. 24 de copii de la grădinița Nr. 4, coordonată de educatoarele Maria Pop și Ana Căbulea, au desenat, iar apoi au interpretat dansurile naționale: *Ciobănașul* și *Steaua*. După acest moment, au urmat pe scenă fetițele de la grădinița Nr. 8, coordonată și condusă de directoarea Adelina Antonescu și învățătoarea Virginia Gociman. Două fetițe de la această grădiniță au pus în scenă dialogul *Fetița și doctorița*, iar celelalte 18 fetițe au dansat *Zori de zori*. În urma finalizării acestui moment artistic, pe scena Teatrului Național din Cluj au urmat 53 de copii de la grădinița Nr. 7, condusă de directoarea Maria Irimescu și învățătoarea Elvira Pescăria. Copii acestei grădinițe au interpretat piesa de teatru *Greierile și furnica*, *Exerciții gimnastice* și jocul național *Banul Mărăcine*¹⁹.

Festivalul s-a încheiat la ora 1½ d.a. (13:30, după-amiaza), iar ultimul moment a revenit celor 30 de copii de la grădinița Nr. 6, îndrumați de directoarea Constanța Bogdan Duică și învățătoarea Elvira Stănescu. Copiii au redat piesa de teatru *Zâna*

¹⁸ *Ibidem*, p. 169-170.

¹⁹ *Ibidem*, p. 170.

¹⁷ Idem, X, 1934, nr. 10-11, 1 iulie, p. 169.

primăverii și jocurile naționale *Lugojana*, *Barlabolul* și *Dansul florilor*²⁰.

În anul 1934, din câte cunoaștem noi, a fost prima oară când s-a organizat un festival al tuturor grădinițelor românești din Cluj, de o asemenea anvergură, și care a necesitat un efort susținut din partea personalului didactic (directoare, învățătoare, educatoare), autorităților locale și a părinților. Festivalul grădinițelor românești din Cluj s-a încheiat într-o notă ceremonială și festivă, iar această sărbătoare educațională a reprezentat un moment de sociabilitate pentru reprezentanții elitei ardeleni și de manifestare a *idealului național*. Toate aceste serbări ale grădinițelor din Ardeal își asumau, prin însăși programul lor, dimensiunea mișcării de emancipare națională a românilor ardeleni²¹.

În spațiul românesc primele forme asociative în sfera educației copiilor mici au luat naștere în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, după încheierea Războiului de Independență și recunoașterea României ca Regat, și anume în anul 1881²², moment când s-a înființat, la inițiativa profesorului Barbu Constantinescu, *Asociația română pentru grădini de copii* (școli fröbeliene)²³. În același an plin de însemnătate pentru istoria

românilor (1881) a fost înființată prima grădiniță la București. Asociația mai sus menționată și grădinița de la București au fost administrate de profesorul Barbu Constantinescu timp de 10 ani²⁴.

Barbu Constantinescu (n. 1839, Ploiești - d. 30 noiembrie 1891, București). Viitorul profesor bucureștean a efectuat studiile liceale la Colegiul Sfântul Sava din București, iar cele universitare la Leipzig. În acest centru universitar de prestigiu, în urma unei munci intelectuale asidue, a studiat teologia (licența) și filosofia (doctoratul). Formarea universitară a fost marcată de primirea unei burse din partea Statului Român, în anul 1860, pentru a studia la Leipzig. După definitivarea studiilor superioare în mediul german, s-a întors la București unde a deținut mai multe funcții: Profesor la Seminarul Central din București (1866); Profesor de istorie la Liceul Matei Basarab (1883-1891); Pedagog la Azilul „Elena Doamna” (1882-1886; 1888-1889); Decan al Facultății de Teologie din București (1881-1882); Editor al Revistei *Educatorul* din București²⁵. În urma unei

²⁴ <https://www.descopera.org/modernizarea-invatamantului-romanesc/> la 26.02.2020, ora 14:45.

²⁵ La 2 iunie 1883, la inițiativa profesorilor de la Azilul „Elena Doamna” din București, a fost editată Revista *Educatorul*. Colaboratorii revistei au fost poeți, scriitori și oameni de cultură români. Dintre aceștia, în calitate de colaboratori, în paginile revistei au semnat articole următorii: Ioan Slavici, Simion Mangiucă, P. Ispirescu, P. Gârboviceanu, N. Gane, M. Străjanu, P. Dulfu, Dobre Ștefănescu etc. Revista a fost condusă de profesorul Barbu Constantinescu. Cf.: *Istoria jurnalismului din*

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Ibidem*.

²² Mihai Bărbulescu, Dennis Deletant, Keith Hitchins, Șerban Papacostea, Pompiliu Teodor, *Istoria României*, Editura Corint, București, 2006, pp. 312-316.

²³ <https://www.descopera.org/modernizarea-invatamantului-romanesc/> la 11.03.2020, ora 9:32